

ERZURUM'DA CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARI (1938-1944)Tekin İDEM¹*Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 28.07.2021**Makale Kabul Tarihi / Accepted: 16.09.2021***Özet**

Bayramlar, toplumların birlik ve beraberlik duygusunu pekiştiren sevinçli günler olup, ortak değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında başat rol oynamışlardır. Türk tarihinde de toplumu ortak payda da birleştiren bayramların, törenlerin ve anma günlerinin özel bir yeri vardır. Osmanlı Devleti'nde Milli Bayram kutlama düşüncesi, ilk kez İkinci Meşrutiyet döneminde olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Osmanlı'nın mirasçısı sayılan Cumhuriyet Türkiye'sinde de milli bayram kutlama geleneği devam etmiştir. Bu amaçla 1924 yılında çıkarılan bir genelge ile Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim gününün milli bayram olarak kutlanması kabul edilmiştir. Ülke genelinde yapılacak olan bayram kutlamalarının düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından vilayetlere talimatlar gönderilmiştir. Bu talimatlar doğrultusunda her vilayette komiteler kurulmuş ve bayram hazırlıkları bu komiteler tarafından titizlikle yürütülmüştür. Cumhuriyet Bayramı törenlerinin temel amacı, halka yeni rejimin benimsetilmesi ve halk ile devlet arasında bütünleşmenin sağlanması olmuştur. Bu amaçla bayram törenlerinde balo, şiir, söylev ve konferanslara yer verilmiştir. Bu çalışmada 1938-1944 yılları arasında Erzurum'da yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ele alınmıştır. Çalışmada, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer alan belgelerden hareketle ve yerel basın da temel alınarak bayram törenlerinin muhtevisiyatını ve Erzurum halkı için önemini belirlemek amaçlanmıştır. Erzurum'da Cumhuriyet Bayramlarının gerek Atatürk dönemi gerekse sonrasında coşkuyla kutlandığı ve bu coşkuyla geleneğin/bu coşkulu geleneğin günümüze kadar devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Cumhuriyet Bayramı, Cumhuriyet Halk Partisi, Kutlama.

THE CELEBRATIONS OF REPUBLIC DAY IN ERZURUM (1938-1944)**Abstract**

Holidays are joyful days that reinforce the sense of unity and solidarity of societies and have played a major role in the transfer of common values to future generations. Holidays, ceremonies and commemoration days have a special place in Turkish history, which unites society on a common ground. The idea of celebrating the National Day in the Ottoman Empire was for the first time during the Second Constitutional Monarchy. After the collapse of the Ottoman Empire, on Ottoman balance in the republic of Turkey established the national holiday celebrations continued in the tradition left over from Ottoman Turkey. For this purpose, with a circular issued in 1924, it was accepted that October 29, when the Republic was declared, be celebrated as a national holiday. The General Secretariat of the Republican People's Party sent instructions to the provinces in order to ensure that the national holiday celebrations were carried out regularly. In line with these instructions, committees were established in each province and the preparations for the holiday were meticulously carried out by these committees. The main purpose of the Republic Day ceremonies was to have the people adopt the new regime and to ensure integration between the people and the state. For this purpose, balls, poems, speeches and conferences were included in the feast ceremonies. The aim of this study is; How the Republic Day ceremonies were held in Erzurum between 1938-1944, who attended and the content of the programs implemented in the ceremonies were examined in the light of the documents in the Prime Ministry Republic Archive.

Keywords: Erzurum, Republic Day, The Republican People's Party, Celebration.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tekin.idem@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6374-9762.

1. Giriş

Toplumların tarihi seyri içinde önemli gördükleri bazı özel günleri bulunmaktadır. Bu özel günler arasında yer alan bayramlar (Aydın, 2019: 1328), toplumların dinî veya millî açıdan önemli gördükleri özel günlerin anılması ve kutlanmasıdır. Bayram “bezrem/bezrâm, beyrem” veya Arapça’da tekrar dönmek anlamına gelen “iyd” kökünden türetilerek (Erdem, 1992, s.263), âdet halini alan sevinç ve keder veya bir araya toplanma günü anlamına gelmektedir (Taş, 2002: 656).

Kutlama ve anma boyutuyla bayram günleri yapıldığı ülkenin yönetim biçiminin demokratik, otoriter veya totaliter oluşuna göre şekillenmekte, törene verilen önem rejimle halkın kaynaşmasını sağlamada bir araç olarak kullanılmaktadır (Aydın, vd. 2016a, s. 92). Ayrıca toplumsal dayanışma ve düzeni sağlamada ve sürdürmede, milli karakteri güçlendirmede ve halkın eğitilmesinde de törenlerin önemli bir yeri vardır (Doğaner, 2007: 119).

Bayram kelimesine ilk kez Kaşgarlı Mahmûd’un 11. asırda yazdığı *Divan-ı Lügat-it Türk* adlı eserinde rastlanır (Başkaya ve Yılmaz, 2018, s. 3202). Kaşgarlı, kelimenin aslının “bedhrem” olduğunu, bu kelimeyi Oğuzların “beyrem” şekline çevirdiklerini belirtir (Koca, 2002: 79). Yine Kaşgarlı’ya göre bayram, “sevinç ve eğlenme günü” demektir (Gümüştalan, 2016: 1277). Türklerin, islamiyete geçişiyle beraber ulusal manada bayramların yerini dini bayramların elzem olarak ele aldıklarını ifade etmek gerekir. Osmanlı Devleti’nde ise bu bayramlar tatil günleri olarak da değerlendirilmiştir. Ancak II. Meşrutiyet’e kadar Osmanlı Devleti’nde resmi bayram olgusuna rastlanılmadığını ifade etmek en doğrusudur. Resmi bayram kavramsalı daha çok padişahın tahta çıkışı olarak tanımlanmıştır (İlyas, 2018: 203).

Osmanlı Devleti’nde millî bayram düşüncesi doğrultusunda ortaya çıkmış olan bu nitelikteki ilk kutlamalar, II. Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilmiştir (Çanak, 2013: 3). İlk olarak Meclis’e milli bir bayram olarak kabul edilmesi için götürülen teklif, Osmanlı Devleti’nin kuruluş gününün kutlanması ile ilgili olmuştur. İzmit Mebusu Ahmet Müfit Bey, Osmanlı Beyliği’nin istiklalini ilan ettiği 27 Ocak 1299 (4 Kanunu Sani 1299) gününün, “*İstiklal-i Osmanî günü*” adıyla milli bayram olarak kabul edilmesine dair takrir sunmuştur (TBMM, 1982: 319.). Bu takrir, 26 Ocak 1909 (13 Kanunu Sani 1909) günü görüşülmeye başlanmıştır. Meclis’te bu takrir üzerine müzakereler devam ederken söz alan İstanbul milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın, milli bayram kutlamak için bir gün belirlenecekse, bunun II. Meşrutiyet’in ilan günü olan 10 Temmuz (23 Temmuz) olması gerektiğini dile getirmiştir. Gündeme alınan bu teklif Layiha Encümeni’ne havale edilmiştir (TBMM, 1982a: 319-323). Encümeni kararı ile Mebusan Meclisi, Encümen kararı ile 1 Haziran 1909 tarihinde 23 Temmuz 1908 gününün “millî bayram” olarak kutlanmasını kabul etmiştir (TBMM, 1982b: 87). Daha sonra bu karar Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa’ya sunulmuş ve Sadrazam 3 Temmuz 1909’da (20 Haziran 1325) yayınladığı emirde/bir emirle 23 Temmuz gününün milli bayram olarak kabul edilmesi için kanun yapılması hususunu belirtmiştir. Osmanlı Mebusan Meclisi, 5 Temmuz 1909 tarihli oturumunda bir maddelik “*her sene 10 Temmuz tarihinin ayad-ı resmîye-i Osmaniyeden addine dair*” kanun ile 10 Temmuz gününü milli bayram olarak ilan etmiştir. Bu gün resmî tatil olarak kabul edilmiş ve “iyd-i ekber” olarak kutlanması gelenek haline getirilmiştir (TBMM, 1982c: 187). Başlangıçta Hürriyet Bayramı olarak anılan bu bayram, halkın geniş katılımıyla kutlanırken, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve Millî Mücadele döneminde ülkenin işgal altında olması hasebiyle 1919-1920 yıllarında kutlanamamıştır (Aydın, vd. 2016b: 271-272).

Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan millî bayram kutlama geleneği, TBMM açıldıktan sonra ülkede devam etmiştir. Bir başka ifadeyle, TBMM’nin açılmasıyla beraber ulus-devlet sembollerinden biri olan millî bayram geleneği de şekillenmeye başlanmıştır. Hiç şüphesiz millî bayram kutlamaları arasında en önemlilerinden biri de Cumhuriyet’in ilanının yıl dönümü olmuştur (Çoban, 2019: 165).

29 Ekim gününün Cumhuriyet'in ilanının yıl dönümü olması sebebiyle, Milli Bayram olarak kutlanması için Hariciye Vekâleti'nce düzenlenen teklif, hükümet tarafından 8 Şubat 1925 tarihinde Meclis'e sevk edilmiştir (Öztürk, 2015, s. 586). Kanun teklifi Layiha Encümeni'nde incelenmiş, 19 Nisan 1925'te de Meclis Genel Kurulu'nda müzakere edilmiştir. Aynı gün TBMM'de 4 maddelik² kanunla ilgili olarak yapılan müzakereler sonucunda oy çoğunluğuyla 29 Ekim günü millî bayram kabul edilmiştir (TBMM, 1976: 164-165). 23 Nisan 1925'te ise 29 Ekim'in milli bayram olarak kabul edilmesi hakkındaki kanun, *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (23 Nisan 1925 Tarih ve 96 Sayılı Resmî Gazete: 129). İlgili kanun kapsamında Cumhuriyet Bayramı ilk defa yurt içinde hükümet tarafından; yurtdışında ise elçiler, maslahatgözarlar, şebenderler ve şebender vekilleri öncülüğünde milli bir bayram olarak kutlanmaya başlanmıştır (BCA, 30.18.11.12.62.13; BCA, 30.18.11.12.75: 6; Karakuzu ve Namal, 2016: 495).

1925 yılından itibaren millî bayram olarak kutlanmaya başlanan Cumhuriyet Bayramı için yapılan hazırlık ve törenlerin 1933 yılına kadar hemen hemen aynı program çerçevesinde yürütülmüştür (Şeneken, 2009: 10). Belirlenen program tüm vilayetlere de bildirilmiş, vilayetlerde de Cumhuriyet Bayramı coşkulu bir şekilde kutlanmıştır. Bayram kutlama törenlerine basın da ilgisi büyük olmuştur. Basında, genellikle kutlamaların büyük bir sevinç içinde yapıldığı ve ayrıca halkın katılımının yoğunluğu vurgulanmıştır. Bayram dolayısıyla tüm özel ve resmi kuruluşların bayraklarla donatıldığından ve önemli açılışların bayram gününe denk getirildiğinden bahsedilerek Cumhuriyet'in faziletini ve Cumhuriyet Bayramı'nın değerini anlatan yazılara yer verilmiştir (İleri, 2015: 141).

1933 yılı Cumhuriyet'in ilanının onuncu yılı olması hasebiyle özel bir öneme sahiptir. "Onuncu Yıl Marşı" da bunun bir ürünüdür (Üzen, 2012: 314). Bu doğrultuda, Cumhuriyet Bayramı'nın onuncu yıldönümünü kutlama hazırlıklarını yürütme işini, hükümet bizzat üzerine almıştır (Alparslan, 2017: 98). Bu konuda, ilk olarak yurt genelinde yapılacak olan bayram kutlamalarının düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla Giresun mebusu Hakkı Tarık Bey ve dört arkadaşı tarafından 9 Haziran 1933 tarihinde Meclis'e "*Cumhuriyetin İlanının 10. Yıl Dönümünü Kutlama Hakkında*" kanun teklifi verilmiştir. Meclis Genel Kurulu'nda yapılan oylamada kanun teklifi 165 oy ile kabul edilmiş (TBMM, 1933: 185-186) ve 26 Haziran 1933'te *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (26 Haziran 1933 tarih ve 2437 Sayılı Resmî Gazete: 1). Aynı zamanda Atatürk'ün 10. Yıl Nutku tüm gazetelerde tam metin olarak neşredilmiştir (Alparslan, 2015: 831). Cumhuriyet bayramı kutlamalarının, çerçevesi iyi belirlenmiş bir düzen içinde yürütülmesi ve bütün ülkede ortak bir bilinç ile kutlanması için 27 Mayıs 1935 tarihinde (Şavkılı, 2019: 202-203) "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu" kabul edilmiştir (27 Mayıs 1935 Tarih ve 5262 Sayılı Resmî Gazete). Bu kanunla birlikte daha evvel Meşrutiyet'in ilan günü olan Hürriyet Bayramı ile Saltanatın kaldırılış günü olan Hâkimiyet Bayramı kutlanmasına son verilmiştir. Cumhuriyet'in ilan edildiği gün olan 29 Ekim "ulusal bayram" olarak ilan edilmiş ve devlet adına yalnız o gün tören yapılması karara bağlanmıştır (Demir, 2015: 41).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, parçalanmış ve yağmalanan bir devletin enkazından genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu, vatanın bağımsızlığı, milletin istiklalinin sağlandığı vurgusu yapılmıştır. Bu bağlamda bayram kutlamalarıyla; halka yeni rejimi benimsetmek, rejimin anlaşılmasını sağlamak ve rejimin meşruiyetini kabul ettirmek hedeflenmiştir (Bolat, Ankara, 2012: 96).

² **Madde 1-** Türkiye dâhil ve haricinde devlet namına yapılacak milli bayram merasimi Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Teşrinievvel günü icra edilir.

Madde 2- İşbu milli merasiminin tarzı icrası ile sair bayramlarda icra olunacak merasimin tarzı İcra vekilleri Heyetince tayin olunur.

Madde 3- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4- Bu kanunun icrasına bakanlar kurulu memurdur.

2. 1938 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Cumhuriyet'in 15. yıl kutlamaları bütün yurttaki gibi Erzurum ve çevresinde de aynı sevinç ve coşkuyla kutlanmıştır. 1935'ten itibaren Cumhuriyet Bayramı için yapılan hazırlıklarda 10. yıl kutlamaları örnek alınmıştır. Erzurum'da 15. yıl kutlamalarına da çok önem verildiği hazırlıkların aylar öncesinden başlatılmasından anlaşılmaktadır.

Erzurum valisi ve CHP Erzurum İl Başkanı Haşim İşcan tarafından CHP Genel Sekreterliği'ne 23.9.1938 tarihinde gönderilen raporda Cumhuriyet'in 15. yıl dönümünü kutlamak üzere 20 Temmuz 1938 gün ve 1218 sayılı kararname uyarınca CHP Başkanlığı'nın riyaseti altında bir komisyon teşkil etmiş ve bu komisyonda ayrıca kutlama töreni için yardımcı komiteler kurulmuştur. Komiteler, şehrin aydınlatma ve süsleme kolu, tak kolu, neşriyat ve kürsüler kolu, bale kolu ve sarfiyat komisyonu şeklinde ayrılarak, yapılacak kutlamalar için hazırlıklara başladıklarını bildirmiştir (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1., s. 10). Ayrıca Erzurum'da yapılacak bayram kutlama masrafları için CHP Erzurum İl Yönetim Kurulu bütçesine 1500 lira, vilayet hususi idare bütçesine 3000 bin lira ve belediye bütçesine de 350 lira ayrılmıştır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 11-13).

Erzurum'un yerel basın gazetelerinden *Doğu*'ya göre Cumhuriyet'in 15. yıl dönümü için şehirde büyük hazırlıklar yapılmış; tüm resmi ve özel daireler, Cumhuriyet Halk Partisi ocakları, bankalar, ticarethaneler, evler ve dükkanlar bayraklar ve kırmızı kurdelelerle süslenmiştir. Belediye Kültür Parkı önünde, Vilayet Konağı yanında, Cumhuriyet Caddesi üzerinde, Kolordu, Postahane, Tayyare, Ticaret Odası, İş Bankası, Ziraat Bankası, Devlet Demiryolları, İnhisarlar Odası ile lise önlerinde taklar kurulmuştur. Cumhuriyet Caddesi baştan başa kırmızı zemin üzerine beyaz harflerle vecizeler yazılı bantlar asılmış, cadde ile Kültür Park'ta direkler üzerinde aydınlatma çanakları yapılmış ve geceleyin bayrağı aydınlatmak için saat kulesinin üst kısmına projektörler yerleştirilmiştir (*Doğu Gazetesi*, 28 Ekim 1938: 1). 28 Ekim öğleden sonra başlayarak 30 Ekim 1938 tarihinde saat 24.00'e kadar devam edecek olan Cumhuriyet'in 15. yıl dönümü kutlama programı *Doğu* gazetesinde halka duyurulmuştur:

28 Birinci Teşrin 1938 Cuma günü yapılacak tören için cuma günü öğleden sonra daireler, Belediye, Özel idareler, Cumhuriyet Halk Partisi ve Ocaklar, bankalar, ticarethaneler, evler ve dükkanların bayraklar, kırmızı ve beyaz kurdeleler ve halılarla süslenmesi kararlaştırılmıştır. Halkevinin seçeceği hatiplerin radyoda söylev vermeleri ve bu söylevleri müteakip milli oyunların oynanması planlanmıştır (*Doğu Gazetesi*, 28 Ekim 1938: 1).

29 Birinci Teşrin 1938 Cumartesi günü yapılacak tören Hükümet Konağı'nda yapılacak olup vilayet makamında, sıra dahilinde saat dokuzda kabul töreni yapılması planmıştır. Buna göre vilayette bulunan saygınlıklar, Kor ve Mustahkem Mv. komutanları ile Subaylar (Jandarma dahil, Bakanlıklar Enspeklörleri ve Vali muavini, Adliye ve Baro, Maliye ve Tapu, Dahiliye, Kültür (Direktör, Enspektör ve Öğretmenleri dahil), Nafia (Posta telgraf, Devlet demiryolları, İnşaat ve işletmesi ve Transit dahil), Ziraat (Baytar ve Orman Tohum Islah İstasyonu, Hava Rasat İstasyonu dahil), Sıhhat (Hastaneler dahil), İnhisarlar, CHP, Halkevi, Umumi meclis ve Encümen üyeleri, Belediye (Aza dahil), Ticaret, Ziraat odaları, İş bürosu, Vakıflar, Diyanet işleri, Etilba odası, Kızılay, Çocuk Esirgeme, Türk Hava, Ulusal ekonomi, matbuat ve bankaların direktör ve işyarları, snaf teşekkülleri ve halk törende hazır buluncaktır. Kabul töreninden çıkanlar ise Lise'nin arkasındaki alanda krokiye göre mevkielelerini alacaktır (*Doğu Gazetesi*, 28 Ekim 1938: 1).

Kutlama töreni ise 10.30 itibarıyla başlayacaktır. Belirtilen saatte vali ve komutanlar, Lise alanına gelecek ve okullar da dahil tüm topluluklar yerini alacaktır. İstiklal Marşı ve Onuncu Yıl Marşı'nı müteakip iki söylev verilecektir (*Doğu Gazetesi*, 28 Ekim 1938: 1).

Geçit resmi yerinde ise üç tribün bulundurulacaktır. Biri vali ve komutanlar, müfettişlerle vali muavinine mahsustur. Bu tribünün sağında kahramanlar tribünü vardır. Burada geçit resminde

yürüyemeyecek veya güçlkle yürüyebilecek malul savaşıçılarla ihtiyar gaziler ve şehit anneleri yer alacaktır. Diğer tribün geçit resmine iştirak etmeyen üniformalı subaylara ve memurlara ayrılmıştır. Geçit resminde takip edilecek sıra Ordu (Kolordunun tensip edeceği sıraya göre), malul gaziler, şehit ana ve babaları, üniformalı yedek subaylar, jandarma, polis, izciler, okullar (Kültür direktörlüğünün sıralayacağı üzere), ulusal cemiyetler, esnaf cemiyetleri (timsalleri ile), Devlet Demir Yolları (timsalleri ile), Silah Fabrikası ve halk (yaya ve atlı) şeklindedir. Geçit resmine dâhil olan alay Transit ve Mumcu Caddelerini takiben Cumhuriyet Caddesi'nden geçecek ve Çifte Minareler Meydan'ında dağılmak suretiyle törene nihayet verilecektir (Doğu Gazetesi, 28 Ekim 1938: 1).

Erzurum'da Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının baş aktörlerinden biri de Halkevi'dir. 29 Ekim 1938 Cumartesi günü Halkevi tarafından hazırlanmış söylevler hatipler aracılığıyla radyoda halka dinletilmiştir. Bunu müteakip müzik ve milli oyunlar programında yer almıştır (Doğu Gazetesi, 28 Ekim 1938: 1).

3. 1940 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Erzurum'da Cumhuriyet'in 1940 yılı kutlamaları için hazırlıklar bir hafta öncesinden başlamıştır. Kutlamalar için Vali Burhan Teker başkanlığında bir komite oluşturulmuştur. Komite tarafından Cumhuriyet'in 17'nci yıldönümü için kutlama programı hazırlanarak tüm ilgili kurumlara iletilmiştir.

Buna göre Cumhuriyet'in 17. yıldönümü kutlamaları 28 Ekim'de başlayıp ve 30 Ekim gece saat 24.00'e kadar sürecek olan resmi kutlama programı Erzurum gazetesinin 21 Ekim 1940 tarihli sayısının birinci sayfasında aşağıdaki şekilde verilmiştir:

28 Ekim 1940 Pazartesi günü yapılacak tören için Pazar öğleden sonra daireler, Belediye, Özel idareler, Cumhuriyet Halk Partisi ve Ocaklar, bankalar, ticarethaneler, evler ve dükkanların bayraklar, kırmızı ve beyaz kurdeleler ve halılarla süslenmesi kararlaştırılmıştır. Daire ve kurumların yapacakları takların Cumhuriyet'in 17. yılını hissettirecek biçimde hazırlanması istenmiştir. Halkevinin seçeceği hatiplerin radyoda söylev vermeleri ve bu söylevleri müteakip milli oyunların oynanması planlanmıştır (Erzurum Gazetesi, 21 Ekim 1940: 1).

29 Ekim Salı günü yapılacak tören Hükümet Konağı'nda yapılacak olup vilayet makamında, sıra dahilinde saat dokuzda kabul töreni yapılması planmıştır. Buna göre vilayette bulunan sayımlar, Kor ve Mustahkem Mv. komutanları ile Subaylar (Jandarma dahil, Bakanlıklar Enspeklörleri ve Vali muavini, Adliye ve Baro, Maliye ve Tapu, Dahiliye, Kültür (Direktör, Enspektör ve Öğretmenleri dahil), Nafia (Posta telgraf, Devlet demiryolları, İnşaat ve işletmesi ve Transit dahil), Ziraat (Baytar ve Orman Tohum Islah İstasyonu, Hava Rasat İstasyonu dahil), Sıhhat (Hastaneler dahil), İnhisarlar, CHP, Halkevi, Umumi meclis ve Encümen üyeleri, Belediye (Aza dahil), Ticaret, Ziraat odaları, İş bürosu, Vakıflar, Diyanet işleri, Etibba odası, Kızılay, Çocuk Esirgeme, Türk Hava, Ulusal ekonomi, matbuat ve bankaların direktör ve işyarları, snaf teşekkülleri ve halk törende hazır buluncaktır. Kabul töreninden çıkanlar ise Lise'nin arkasındaki alanda krokiye göre mevkiilerini alacaktır. Kutlama töreni ise 10.30 itibarıyla başlayacaktır. Belirtilen saatte vali ve komutanlar, Lise alanına gelecek ve okullar da dahil tüm topluluklar yerini alacaktır. İstiklal Marşı ve Onuncu Yıl Marşı'nı müteakip Vali tarafından günün anlam ve önemine binaen bir nutuk verilecektir (Erzurum Gazetesi, 21 Ekim 1940: 1).

Geçit resmi yerinde ise üç tribün bulundurulacaktır. Biri vali ve komutanlar, müfettişlerle vali muavinine mahsustur. Bu tribünün sağında kahramanlar tribünü vardır. Burada geçit resminde yürüyemeyecek veya güçlkle yürüyebilecek malul savaşıçılarla ihtiyar gaziler ve şehit anneleri yer alacaktır. Diğer tribün geçit resmine iştirak etmeyen üniformalı subaylara ve memurlara ayrılmıştır. Geçit resminde takip edilecek sıra Ordu (Kolordunun tensip edeceği sıraya göre), malul gaziler, şehit ana ve babaları, üniformalı yedek subaylar, jandarma, polis, izciler, okullar (Kültür direktörlüğünün

sıralayacağı üzere), ulusal cemiyetler, esnaf cemiyetleri (timsalleri ile), Devlet Demir Yolları (timsalleri ile), Silah Fabrikası ve halk (yaya ve atlı) şeklindedir. Geçit resmine dahil olan alay Transit ve Mumcu Caddelerini takiben Cumhuriyet Caddesi'nden geçecek ve Çifte Minareler Meydan'ında dağılmak suretiyle törene nihayet verilecektir (Erzurum Gazetesi, 21 Ekim 1940: 1).

Saat 14'ten itibaren kutlama komisyonu tarafından daha önceden belirlenmiş hatipler vasıtasıyla şehrin çeşitli mahallelerine kurulacak halk kürsülerinde, radyoda konferans ve söylevler verilmesi, akşam 20.30'dan itibaren Merkez Komutanı ve Emniyet Müdürü'nün sorumluluğunda fener alayı düzenlenmesi ve Vali tarafından Halkevi salonunda bir balo tertip edilmesi planlanmıştır (Erzurum Gazetesi, 21 Ekim 1940: 1).

30 Ekim 1940 Çarşamba günü ise meydanlardaki halk eğlencelerinin devam etmesi, gece Halkevi tarafından bir müsamere düzenlenmesi kararlaştırılmış ve Cumhuriyet Bayramı kutlama programının tatbikinden Merkez Komutanı, Emniyet Müdürü ve İl Milli Eğitim Müdürü Ahmet Yeşiloğlu görevlendirilmiştir (Erzurum Gazetesi, 21 Ekim 1940: 1).

4. 1941 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Cumhuriyet'in 18. yıl dönümü kutlamaları için Erzurum Valiliği ve CHP Vilayet İdare Heyeti tarafından bir komite kurulmuş ve hazırlıklar bu komite tarafından organize edilmiştir. 28 Birinci teşrin 1941 salı günü saat 13.00'ten itibaren resmi ve özel bütün daire ve müesseseler, okullar, CHP vilayet, merkez kazası ve semt ocakları, ticarethanelerle evler bayrak, kırmızı beyaz kurdele ve halılarla, ayrıca devrim ve istiklal anlam ve değerini anlatacak vecizeler asılmak suretiyle süslenmiştir. O gün şehrin kalabalık dört semtinde CHP Vilayet idare heyeti tarafından kurulan Halk kürsülerinde hatipler tarafından günün anlam ve önemine binaen söylevler verilmiştir. Parti, Halkevi ve belediye önünde ve diğer muhtelif meydanlarda eğlenceler düzenlenmiş; davul zurna ile milli ve mahalli oyunlar oynanmıştır. Geceye kadar devam eden eğlence halkın büyük ilgisini toplamıştır.

Çarşamba günü ise saat 09.00 itibarıyla vilayet makamında yapılan resmi kabulü müteakip kutlama törenine geçilmiştir. Halkın, askeri kıtaların ve öğrencilerin toplandığı Cumhuriyet Meydanı'nda kutlama töreni yapılmıştır. Törende İstiklal Marşı'nı müteakiben 10. Yıl Marşı çalınmış ve ardından coşkulu bir söylev verilmiştir. Yapılan resmi geçide askeri kıtaat, polis, jandarma, öğrenciler, esnaf cemiyetleri, yaya ve atlı olarak da halk iştirak etmiştir. Saat 14.00'te muhtelif semtlerde hazırlanmış olan halk kürsülerinde günün anlam ve önemine binaen ve ayrıca Cumhuriyet'in faziletlerine vurgu yapan söylevler verilmiştir. Parti, Halkevi ve belediye önünde ve diğer meydanlarda eğlenceler tertip edilmiş, davul zurna ile milli oyunlar oynanmıştır. Gece geniş ölçüde her tarafta elektrik aydınlatması yapılmış, saat 20.30'da askeri kıtaat, okul öğrencileri ve halkın iştirak ettiği fener alayı şehrin bütün caddelerini dolaşmıştır. Tertip edilen eğlence ve oyunlar gece geç vakte kadar devam etmiştir. Aynı gece Cumhuriyet'in yüksek şerefine vali tarafından Halkevi'nde bir balo verilmiş olup davetliler bu geceyi sabaha kadar neşe ve sevinç içinde geçirmişlerdir.

Birinci teşrin 1941 Perşembe günü şehrin muhtelif mahallerine eğlenceler ve milli oyunlar tertip edilmiş, halk kürsülerinde hatipler tarafından söylevler verilmiş ve bu suretle akşama kadar halkın zevk ve neşesi temin edilmiştir. Bayram gününe ait olmak üzere hususi bir itina ile çıkarılan Vilayet gazetesinde Cumhuriyet ve istiklalın büyük önem ve değerini anlatacak konular üzerinde yazılar yayımlanmıştır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 6-7).

5. 1942 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1942 yılında büyük merkezler olarak nitelendirilen Adana, Antakya, Bursa, Gelibolu, Edirne, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Samsun, Sivas, Trabzon ve Erzurum'da Cumhuriyet Bayramı

kutlamaları oldukça iyi geçmiştir. Kutlama telgrafları da yine Cumhuriyet bayramlarının olmazsa olmazıdır (Bolat, 2012: s. 259).

6. 1943 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1943 yılı Cumhuriyet Bayramı'nın 21. yıl kutlamaları CHP Genel Sekreterliği tarafından illere gönderilen talimatnameye göre yürütülmüştür. Kutlamalar için Erzurum Valiliği tarafından bir komite kurulmuş ve hazırlıklar bu komite tarafından koordine edilmiştir. Komitece hazırlanan bayram kutlama programı resmî ve sivil tüm kuruluşlara duyurulmuştur.

28 Birinci teşrin 1943 Perşembe günü saat 13.00'te başlayıp 30 Birinci teşrin 1943 Cumartesi günü saat 24.00'de kadar sürecek olan Cumhuriyet'in 20. yıl dönümü yine program dahilinde kutlanacaktır. Buna göre 28 Birinci teşrin 1943 Perşembe günü saat 13.00'ten itibaren resmi ve hususi dairelerle, okullar, belediye, CHP ve ocaklar, ticarethaneler, dükkânlar ve evler geleneğe uygun olarak bayraklar, kırmızı ve beyaz kurdeleler, halılarla süslenmiş bulunacaktır. Halkevi bayrağı merasimle çekilecektir. Daire ve müesseselerin yapacakları taklar Cumhuriyet'in 20. yıl dönümünü anlatacak/gösterecek ifadeler taşıyacak, bayram geceleri resmi ve hususi daireler ışıklandırılacaktır. Halkevi hatipleri tarafından radyo ve Halk kürsülerinde söylevler verilecek, meydanlarda milli oyunlar oynanacaktır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Asıl bayram günü olan 29 Birinci teşrin 1943 Cuma günü ise saat 9.30'da Vilayet makamında önceden belirlenen sıra dahilinde vali tarafından resmi kabul yapılacaktır. Kutlama töreni için saat 10.00'da askeri kıtalar, okullar, sporcular ve teşekküller Cumhuriyet alanında krokide gösterilen yerlerini almış bulunacaklardır. Törene ise saat 10.30'da başlanacaktır. Vali, Komutan, CHP Reisi alana gelerek krokide yer almış olan kıtaat, okullar, sporcular ve halk önünden geçere bayramlarını katlayacak ve tribünde kendilerine ayrılan yerlerini alacaktır. Askeri bandonun İstiklâl Marşı'nı çalmasını müteakip halk ve öğrencilerin iştirakiyle onuncu yıl dönümü marşı söylenecektir (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Geçit resmi alanında krokide işaret olunacak yerlerde üniformalı subaylar, yüksek dereceli memurlar, malul ve ihtiyar gazi ve şehit anaları yerlerini alacak ve her türlü intizam ve inzibati tedbirlerin alınması işi Merkez Komutanı ve Emniyet Müdürü tarafından sağlanacaktır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Saat 14.00'ten itibaren kutlama komisyonunca önceden tespit olunan hatipler tarafından şehrin kalabalık olan muhtelif mahallelerine konulan halk kürsülerinde radyoda konferans ve söylevler verilecektir. Saat 20.30'da kıtaat, okullar ve halk tarafından fener alayları yapılacak ve meydanlarda oyun ve eğlenceler tertip olunacaktır. Cumhuriyet Bayramı şerefine Halkevi salonunda Vali tarafından bir balo verilecektir (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

30 Birinci Teşrin 1943 Cumartesi günü yapılacak tören kapsamında ise saat 10.00'da vilâyet, ordu ve belediyeden bir heyet, şehitliği ziyaret edecektir. Bunun yanı sıra meydanlarda halk eğlencelerine devam olunacaktır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Bu programa göre bayram hazırlıklarına Birinci teşrin yirminci gününden itibaren teşebbüs edilmiş ve başta Cumhuriyet Meydanı olduğu halde şehrin başlıca caddeleri ve meydanlarında devamlı ve esaslı bir temizlik yaptırılmış ve Hükümet binası ile Belediye binası arasında cadde üzerinde muazzam bir tak kurulmuş, şehrin ana caddelerine rastlayan mağaza ve ev cepheleri halı ve bayraklarla, resmi daireler ve hususi müessesat, Parti Halkevi binası, okullar bayraklarla süslenmiş, Umumi Müfettişlik, Kolordu ve Halkevi binaları arasındaki meydanlığa vecizeler, altı oklu ve Türk bayrakları asılmış ve geniş ölçekte aydınlatma hazırlıkları yapılmış ve 20. yılı tebarüs ettiren elektrikli tertibat ve vecizeler hazırlanmış ve bayram günlerinde şehrin kalabalık meydanlarında halk Kürsüleri hazırlanmıştır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Bayramın başladığı 28 Birinci teşrin 1943 Perşembe günü saat 14.00'te Halkevi konferans salonunda ve diğer semtlerdeki kürsülerde, belediye hoparlöründe halkevi hatipleri tarafından cumhuriyetin feyizlerinden ve 20 yıl içinde yapılan ve başarılan işler hakkında tenvir edici mahiyette konferanslar ve söylevler verilmiş, belediye ve Halkevi binaları önünde ve diğer meydanlarda akşama kadar davul zurna ile bar oyunları oynanmıştır. Bugün yine Halkevi sahnesinde davul zurna ile bar oyunları oynanmış, türküler söylenmiş ve pehlivan güreşleri yapılmıştır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Birinci teşrin gecesi Halkevi, Belediye önlerinde ve diğer meydanlarda davul zurna ile bar oyunları oynanmış Halkevi binası önünde şenlik fişekleri atılmış ve mehtaplar yakılmıştır. Saat 20.00'de Halkevinde temsil edilmiş olan "Sekizinci" komedisi kalabalık bir halk kitlesinin zevk ve alakasını toplamış ve gece yarısına kadar eğlenmelerine vesile vermiştir (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Birinci teşrin sabahının erken saatlerinde Cumhuriyet Meydanı (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 2), eşine rastlanmamış halk kitlesi, okul öğrencileri, esnaf cemiyetleri, askeri birlikler ve sporcularla çevrilmiş ve saat 9:30'da vilayet makamında yapılan resmi kabulden sonra Cumhuriyet Meydanı'na gelinerek saat 10.30'da kutlama töreni başlamıştır. Evvela Vali, Komutan ve CHP Reisi alana gelerek askeri birlikler, okullar, sporcular ve halk kütlesi önünden geçerek bayramlarını kutlamışlar ve tribünde kendilerine tahsis edilen yerleri almışlardır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Orta ve ilkokul öğrencilerinin iştirakiyle askeri bando İstiklâl Marşı'nı çalmış ve yine bütün okul öğrencilerinin ve halkın iştiraki ile Onuncu Yıl Marşı söylenmiştir. Bunu takiben başlayan resmi geçide askeri birlikler, malül gaziler ve şehit anneleri, polis, jandarma, izciler, okul öğrencileri, sporcular ve gençlik teşkilatı, esnaf cemiyetleri, köylerden davet edilmiş olan atlı halk iştirak etmiş ve bu suretle geçit resmine son verilmiştir (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 5).

Saat 14.00'te muhtelif semtlerde kurulmuş olan Halk kürsülerinde ve belediye hoparlöründe Halkevi hatipleri tarafından Cumhuriyetimizin değer ve faydalarını tebarüz ettiren konferanslar ve söylevler verilmiş, Halkevinde davul zurna ile bar oyunları oynanmış, milli şarkılar ve türküler söylenerek pehlivan güreşleri yapılmıştır. 29 Birinci teşrin gecesi Halkevi önünde davul zurna ile bar oyunları oynanmış, şenlik fişekleri atılmış, mehtaplar yakılmıştır. Önde bando olduğu halde tertip edilen fener alayına, askeri birlikler, okul öğrencileri ve halk iştirak ederek şehrin her tarafı dolaşmıştır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 3).

Vali tarafından Halkevinde tertip edilen Cumhuriyet balosuna mülki ve askeri erkan, başkanlar, memurlar ve halk iştirak etmiştir. O gece şehrin muhtelif semtlerinde davul zurna ile yine bar oyunları oynanmış ve gecenin geç vakitlerine kadar halk eğlenmiştir (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 3).

30 Birinci teşrin cumartesi sabahı saat 10.00'da Vilayet, Ordu, Belediye, CHP ve Halkevi'nden birer heyet, şehitliğe giderek ziyarette bulunmuşlar ve çelenkler koymuşlardır. O gün de yine Halkevi önünde ve muhtelif meydanlarda davul zurna ile milli bar oyunları ve diğer eğlenceler akşama kadar devam etmiştir. Gece muhtelif meydanlarda ve Halkevi önünde davul zurna ile (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 3) milli bar oyunları oynanmış, şenlik fişekleri atılmış ve mehtaplar yakılmıştır. Saat 20.00'de Halkevi sahnesinde tekrar edilen "Sekizinci" komedisi gece yarısına kadar devam etmiş kutlamalar sona ermiştir (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 4).

7. 1944 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1944 yılı kutlamaları da Erzurum'da yine talimatnameye uygun olarak ve coşkulu bir şekilde kutlanmıştır. Belirtmek gerekir ki, Cumhuriyet'in 20. yılı olan 1943'te bolca aydınlatılma yapılacağı belirtilmesine karşılık, 1944'te Ankara Valiliğinden yapılan bir açıklamada, artan savaş tehdidine karşılık çıkarılan pasif korunma nizamnamesi uyarınca, 29 Ekim bayramında resmi ve özel dairelerde aydınlatılma yapılmayacağı halkın ve müesseselerin bayram için binalarını bayraklarla süslemekle

sınırlı kalacakları bildirilmiştir. Buradan hareketle, her yıl yapılacak Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için yeni talimatlar hazırlanmadığı, talimatların bir önceki şekliyle yayınlandığı ve sonra mevcut duruma göre üzerinde birtakım değişikliklere gidildiği düşünülmektedir (Bolat, 2012: 215-216).

Erzurum Rahşen Halkodası Başkanı tarafından CHP Genel Sekreterliği'ne 31 Mart 1944 tarihinde gönderilen yazıda Cumhuriyet Bayramı'nın 21. yıl dönümünün talimatnameye uygun olarak kutlandığı bildirilmiştir.

Kutlama şekli olarak bayramın yapılacağı gün önceden davullarla köy sokaklarında halka ilan edilmiştir. 29 Teşrin pazar günü bütün köy halkı Cumhuriyet Meydanı'nda toplanarak komiteler tarafından hazırlanan kendilerine mahsus yerlere geçmişlerdir. İstiklal Marşı ile direğe bayrak çekilerek törene başlanmıştır. Bundan sonra Cumhuriyet'in feyizlerini anlatan bir söylev verilmiştir. Halkın birbirinin bayramını kutlamasını mütekakip, çalınan milli oyun havalarını halk coşkuyla oynamıştır Bu suretle gerek radyo yayınlarından gerekse eğlencelerden halk istifade ettirilerek gece ve gündüzlü meşaleli bir bayram yapılmıştır (BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.: 1).

8. Sonuç

Cumhuriyet'in ilanı olan 29 Ekim gününün, 1925 yılında resmi olarak bayram ilan edilmesiyle tüm yurttaki kutlamalar başlamıştır. Cumhuriyet Bayramı'nın sevinç ve coşkuyla kutlandığı yerlerden biri de Erzurum olmuştur. CHP Genel Sekreterliği tarafından merkezden illere gönderilen talimatlar doğrultusunda başta Vali olmak üzere CHP Erzurum İl Teşkilatı ve Halkevi çalışanları tarafından komiteler kurularak kutlama programları hazırlanmış ve bu programlar doğrultusunda törenler yapılmıştır. Erzurum halkının her kesiminden insanın yoğun ilgi gösterdiği bayram törenleri oldukça renkli ve gösterişli bir şekilde kutlanmıştır.

Hazırlanan bayram programları dahilinde tüm özel ve resmi daireler, cadde ve sokaklar, iş yerleri, evler, okullar bayraklar ve kırmızı beyaz kurdelelerle süslenmiştir. Tüm yurttaki olduğu gibi Erzurum halkının da törenlere katılımını sağlamak için eğlenceler, balolar, spor yarışmaları ve konferanslar düzenlendiği gibi şiirler okunmuş ve aynı zamanda söylevler verilmiştir. Bu yıllarda yurdun dört bir yanında yapılan Bayram törenlerinin temel amacı, halka yeni rejimin ve inkılapların benimsetilmesi, halk ile devlet arasında bütünleşmenin sağlanması olmuştur.

Cumhuriyet Bayramı törenlerinde devlet erkani tarafından Cumhuriyet'in faziletlerini anlatan konuşmalar yapılmıştır. Cumhuriyet rejimine ve inkılaplara sahip çıkılması gerektiğine yönelik mesajlar verilmiştir.

Bayram kutlamalarında dikkat çekici bir gelişme de şehirlerin muhtelif yerlerine kurulan "Halk Kürsüleri" olmuştur. Bayram boyunca halka açık olan bu kürsülerde konuşma yapmak isteyenler, önceden adını ve hakkında konuşacağı konuyu kutlama komitesine bildirmişlerdir. Konuşmalarda genellikle Cumhuriyet rejiminin, Türk devriminin, ilke ve inkılapların anlam ve önemi üzerinde durulmuş ve bu konuşmalar vatandaşın büyük ilgisini çekmiştir.

Erzurum'daki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına yerel basın da ilgisi büyük olmuştur. Yerel basında Cumhuriyet Bayramı ile ilgili haberlere birinci sayfada yer verilmiş, Cumhuriyet ve istiklalın büyük önem ve değerini anlatan konular üzerinde yazılar yazılmıştır. Ayrıca yerel gazeteler Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle sayfa sayılarını artırmışlardır.

Erzurum'da Cumhuriyet Bayramı kutlamaları gerek Atatürk döneminde gerekse sonrasında coşkuyla yapılmıştır. En gencinden en yaşlına halkın iştirak ettiği bu kutlamalar hem Cumhuriyet'in Erzurum'a, hem de Erzurum'un Cumhuriyet'e verdiği değer önemli bir göstergesi olarak görülebilir. Bu gelenek geçmişten günümüze değişmemiştir ve günümüzde de Cumhuriyet Bayramları Erzurum'da coşkuyla kutlanmaktadır.

Kaynakça

- Alparslan, E. (2017). “Tek Parti Döneminde Adana’da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1933-1943)”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 93-119.
- Alparslan, E. (2015). “Tek Parti Döneminde Gaziantep’te Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları 1938-1945”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4): 829-845.
- Aydın M.K., Aydın, M. ve Kaya, F. (2016b) “Malatya Halkevi Öncülüğünde Kutlanan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Etkinlikleri (1932-1951)”, *Turkish Studies*, 11(18): 261-304.
- Aydın, M, Aydın, M.K. ve Dündar, R. (2016a) “Malatya Halkevi Öncülüğünde Kutlanan 23 Nisan Millî Hakimiyet ve Çocuk Bayramı Etkinlikleri (1932-1951)”, *Belgi*, 2 (11): 91-110
- Aydın, N. Z. (2019). “Urfa ve Çevresinde Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1943)”, *Belgi*, 2 (18): 1327-1343.
- Başkaya M ve Yılmaz, M. (2018). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon’da Milli Bayram Kutlamaları (1923-1950)”, *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5(27): 3201-3215.
- BCA, 30.18.11.12.62.13.
- BCA, 30.18.11.12.75.6.
- BCA, 490.1.0.0.1144.13.1.
- Bolat, B.S. (2012) *Millî Bayramlar Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Çanak, E. (2013). “Adana’da Cumhuriyet’in Onuncu Yılı Kutlamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIII(86): 1-26.
- Çoban, E. (2019). “Cumhuriyetin İdeolojik Aygıtı: Diyarbakır’da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1949)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 31: 163-191.
- Demir, Ş. (2015). “Tek Parti Döneminde Siirt’te Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4: 38-48.
- Doğaner, Y. (2007). “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9: 119-143.
- Doğu Gazetesi*, 28 Ekim 1938, Erzurum, S. 280.
- Doğu Gazetesi*, 29 Ekim 1938, Erzurum, S. 281.
- Erdem, S. (1992). “Bayram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 5: 263-265.
- Erzurum Gazetesi*, 21 Ekim 1940, Erzurum, S.3666.
- Gümüşalan, N. (2016) “Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarında Kocaeli Örneği”, *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*: 1277-1301.
- İleri, T. (2015). “Amasya’da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1925-1943)”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, s. 137-155.
- İlyas, A. (2018). “Yerel Basına Göre 1935-1950 Yılları Arasında Urfa’da Mahalli ve Milli Bayram Kutlamaları”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16): 201-215.
- Karakuzu, H. ve Namal, Y. (2016). “Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları: Zonguldak Örneği”, *JASS Studies*, 43: 493-518.
- Koca, S. (2002). “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 3: s. 79-89.

Öztürk, G. (2015). “Niğde’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1926-1948)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3): 585-599.

Resmi Gazete

Şavklı, C. (2019). “Kars’ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1930-1949)”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23: 199-206.

Şeneken, S. (2009). “1930’lu Yıllarda İzmir’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Taş, F. (2002). “Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 16: 656-675

TBMM (1933). TBMM Zabıt Cerideleri, İçtima 2, Devre 4, C. 16, TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM (1976). TBMM Zabıt Cerideleri, İçtima 2, Devre 2, C. 18, TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM (1982a). *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri*, İçtima 1, Devre 1, C. 1, TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM (1982b). *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri*, İçtima 1, Devre 1, C. 4, TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM (1982c). *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri*, İçtima 1, Devre 1, C. 5, TBMM Basımevi, Ankara.

Üzen, İ. (2012). “Tokat’ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1939)”, *Tokat Sempozyumu*,1: 313-334.

Ek-1: Doğu Gazetesi'nde 15. Yıl Kutlamaları

CUMARTESİ
29
BİRİNCİ TEŞRİN 1938
SAYI: 281

DOĞU

GÜNDELİK GAZETE

İDARE YERİ
Erzurum Göllüğü DOĞU Basımevi
Pazarlıktan başka hergün çıkar
Sayısı her yerde 5 kuruştur
Basılmayan gazeteler ve reklamlar geri verilmeyecektir.

BÜYÜK BAYRAMIN KUTLU OLSUN

Bugün bütün Türk milleti tek bir kalb halinde Cumhuriyetin 15 inci yıldönümünü kutluyor

İşığı Atatürkte, istinadını Türk milletinin asil ruhunda, istikbalini Türk gençliğinin sarsılmaz imanında bulan cumhuriyetimizin onbeşinci yıldönümü bütün Türklere kutlu olsun.
DOĞU

15 Yıllık Cumhuriyetimiz

Bugün vasi olduğumuz netice asırlardan beri çökken milli müsbetlerin intibahı, bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir

Okuyucular!
Bugün parlak gözlerinizde tarih konuşuyor. Diyor ki, ölmesini bildiği için Türk milleti yaşayacaktır. Yırtacaktır, çünkü, kasırgalı yamaçlarda, kışın gümüş çöllerde, tek bir nefese, 42 lik meramlerin ısraf edildiği boğazlarda, galpçiyelerde, çöllerde, Çanakkalelerde, bol bol kanını vermiştir.

Bütün bir cihanı husumeti, yalnız göksündeki yahu imanı meşgul eden, içinde ölen, Dumlupınarda ölen, sakaryada ölen meşmetik ve onun hüviyetindeki şanlı ordu... Varol...

İşte gözlerinizin önünde iki levha: Cennet yurt daralması, daralması İstanbul elden gitmiş, İzmir düşman çizmeleri altında, pamuk Adana katliamlarına uğramış, yer yer isyanlar, düşmana ihak arzuları, ihtiraslar filizlenmiş, vurdun içinde, nimet gören sütsüzel, birer vahşi sırtlan kesil-

mişler. Çanakkalelerde Mehmedin gövdesini delip geçmeyen, dritnot boğazrakit sularında, toplamları saraya çevirmiş. Gene aynı toplamların tahdidü altında İstanbul meclisi, tıfıl tıfıl kararlar veriyor.
Vatanın bağı delinmiş, düşman çizmelerinin mahmuluları sakırdıyor. Anadoluyu alıyor. Türk oğlu işiyor, Hükümdar düşmanla beraber. Bir takım sersemler, Sultan Ahmet meydanlarında, ve düşmanlardan aldıkları paraları neşrettik eri gazetelerde haykırıyorlar: « Manda istiyoruz! Mandala... » Türk semaları renk renk bandıralarla bulanmış, bir zamanlar (Arkası 2 içinde)

BUGÜN
16
SAYIFA

Nutuktan :

Onbeş sene evvel cumhuriyet nasıl ilân edilmişti ?

Onbeş asrı Onbeş yıla sığdıran Türk milletinin büyük Şefi bu tarihi günü anlatıyorlar

28 Teşrinievvel günü geç vakit, içtima halinde bulunan Firka heyeti idaresi Gazi Paşayı davet etmişti. Heyeti idare reisi Fethi Beydi. Fethi bey, Firka namına heyeti idarece bir liste tertip ediliğinden, Firka reisi umumi sıfatla Gazi Paşanın uoktain zarfına da alınmasını muvafık gördüğünü söyledi. Listede Hariciye Vekâleti için ismi geçen Yusuf Kemal Bey listeye dahil olmayacağını bildirmişti. Demek ki Firka heyeti idaresi de kattı bir liste tertip edemiyordu.

Gazi Paşa kattı bir liste tespitini tavsiye ettikten sonra Meclisten ayrıldı. Koridorunda kendisini bekleyen ve görüşmek isteyen Kemaleddin Sami ve Halit Paşaları akşam yemeğine davet etti. İsmet Paşa ile Milli Müdafaa Vekili Kazım Paşa ve Fethi Beyle birlikte gittiler. Rıza Mebusu Fuat, Afyonkarahisar mebusu R şan Efes bayler de orada bulunuyorlardı. « Onları da yemeğe

ahkoydular.
Gazi Paşa yemek e sonunda :
— VARIN CUMHURİYETİ İLÂN EDECEĞİZ, dediler.

Sofrada hazır bulunan zevat derhal bu fikre iştirak ettiler. Yemekten sonra bir program tespit edildi. Gazi Paşa Cumhuriyetin ilânına karar vermek için Ankarada bulunan arkadaşlarını davete ve onlarla müzakere ve münakaşeye lüzum ve ihtiyaç hissetmemislerdi. Çünkü onların zaten ve tabiaten kendisi hemfikir olduklarından şüphe etmemeyordu.

Gazi Paşa sofrasında bulunan zevat ayrıldıktan sonra, Çankayada misafir kalan İsmet Paşa ile birlikte bir kanun lâihyası müsveddası hazırlandı. Bu müsvedde 20 Kanunusani 1337 tarihli teşkilât esasları kanununun devletin şeklini tespit eden maddelerini tadil ediyordu. Birinci maddenin nihayetine « Türkiye devletinin şekli hükümeti Cum-

huriyettir. » Cümlesi ilâva edilmişti. Bundan başka teşkilât esasları kanununun 8 inci ve 9 uncu maddeleri de şu suretle taveh oluyordu

Maddde — Türkiye Reisicumhuru Türkiye Büyük Millet Meclisi heyeti umumiyesi tarafından ve kendi arzusu mayasından bir intihap devresi için intihap olunur. Vazifesi Riyaset yeni Reisicumhuru intihabına kadar devam eder. Tekrar intihap olunmak caizdir. »

Bundan başka Cümhur Meclisi'ne taallük eden diğer iki maddede de taveh edilmiş bulunuyordu.

29 Teşrinievvel 389 Pazartesi günü Ankarada cereyan eden hadiseeler şunlardır:

Firka gruba toplanmış, heyeti vekile intihabı müzakeresinde toplanmış. Reisi, heyeti umumiyesine arz edilmek üzere, heyeti idarenin ihrazı mahiyetinde olarak tertip ettigi listeyi okuttu.

Gazi Paşa o sırada Çankayadaki (Arkası 2 içinde)

FIKRA:

Cumhuriyet ebedidir

Bugün, on beş yıllık vakaları arduvsa atarken, içimizde dayadığımız sevinç ve iftihar hislerini tasvir kudretinde değiliz.

On beş yıllık Cumhuriyette her an ilerleyen, her an refaha, saadete koşan bir memleketin ifadesi var.

On beş yıl Türk milletini bayrak başa değiştirmek için kâfi geldi. Türk köylüsü, Türk kadını, Türk genci bu geçmiş senelerin rehahâr tesirleriyle yeni doğmuş gibi taze ve kuvvetli, önderinde beliren gayeye doğru yürüyorlar.

Bu gaye: Cumhuriyetin iletilebet devamıdır.

Bu sebepledir ki bugün yurdun uzak yakın bütün köşelerinde çarpan her kalpte aynı iman, her dudakta aynı fikrin ifadesi var: Türkiye Cumhuriyeti ebedi olacaktır.

Ve her Türk bundan tam on beş sene evvel Atatürkün bir cümlede çizdiği büyük gayenin tahakkukunda en sadık bir amele olarak çalışmaya azmetmiştir:

« Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve müsafer olacaktır. »
Behadır DÖLGER

Çek - Macar görüşmeleri tekrar başlıyor

Çekler Macarlarla meskün eraziden başka toptrak veremiyorlar

Prag 27 (A. A.) — Çek hükümeti Macarlara civablı sözlü müzakerelere girişti. Çek hükümeti notada Münih anlaşmasına göre, Macarlara terk edilecek olan yerleri için yalnız fazla Macar sözlü ile meclis azad prensiplerinde başka bir bölge tasarruflarını bahs edilemeyeceğini bildirmişti.

Çek hükümeti, bu meselede halledilecek için Alman - İtalyan hükümetlerini teklif etmekte ve terki toprak eden - müzakereci de devir muamelesinin hazırlanmasını için mübteker Macar - Çek heyetinin teşkilatı fikrinde bulduğuna ilâva etmektedir.

Cumhuriyet başkanı salihiyetlerini kullanmakta olan Başvekil Kerpattar ilk Rusyası nezahatını deruhte atmış olan Andreyev vafesinden affetmiş ve kendisini Necarlara teşkil edilmiş mübteker heyete reis tayin etmiştir.

Mürakereler başlıyor
Prag 25 — Macar mübteker heyeti tedkik edilmektedir. Yakında müzakere başlanacağı ümit edilmektedir.

Üçüncü Umumi Müfettiş bugün şehrimizde

Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer Perşembe günü şehrimize gelmek üzere Trabzon'dan hareket etmiş ve geçici Gömbeşan'da geçirmiştir.

Umumi Müfettiş bugün şehrimize geleceklerdir.

Yıldönümünde terfiler

Cumhuriyetin onbeşinci yıldönümü münasebetiyle Erzurum vilayeti mektupcu Yaverzadeyi aylığı 40 liradan 45 liraya, Otlu kaymakamı Fuhat Kayar ile Keremzay kaymakamı Edip Kartalın aylıkları dahi bir derece yükselerek aylıkları 45 liraya çıkartmış ve Ağrı kaymakamı Esat Üstün ve Kars kaymakamı Edip Kartalın aylıkları dahi birer yüzünlük zammı verilmesi tebliğ ve tebliğ edilmiştir.

Şehrimizde bugün yapılacak kutlama töreni

[Program 14 üncü sayfadadır]

Gazetemiz

Bayram tadili münasebetiyle yarın intihap etmiyecektir

Ek-2: Erzurum Gazetesi'nde 17. Yıl Kutlamaları

SALI 29 BİRİNCİ TEŞRİN 1940	ABONA: Seneliği : 150, Altı aylığı 75 kuruştur Sayısı : her yerde 100 paradedir Günü geçmiş nüshalar 10 kuruştur
	İLÂNAT: Sanitimi 20 Kr. Birden fazla nehrinde 15, Ondan fazla nehrinde 10 kuruş alınır

Erzurum

HAFTALIK GAZETE

Teis tarihli: 1940

İDARE YERİ: Erzurum Vilâyet Matbaası Gaseteye alt yunlar Mükemmelleğe gönderilmelidir Başlamayan yazılar geri verilmez Diğer işler için Matbaa müdürlüğüne müracaat edilir	SAYI: 3667 YIL: 73
--	-----------------------------

Yurttaş: Büyük Bayramın kutlu olsun

Bugün bütün Türk milleti tek bir kalp halinde mukaddes Cumhuriyetin 17 inci yıldönümünü candan kutluluyor

Cumhuriyet 17 yaşında...

Yazan: Sıtkı Darsuoğlu

Toprağın karahlık çukuru-rua attığımız bir tohum demesinin; bir gün, iri gövdeli bir çınar haline geldiğini görebilmek ümidle naml tahassüs duyarsak; küçük hendesi içinde yağın yağın mukadderat taşıyan bir avuç et parçası halindeki çocuğumuzun, seneler sonraki vaziyetini düşünerek tahassüsümüzün ipek ürperişleri içinde naml insanlığımızdan memnuniyet olursak; on yedi sene önce bir cemiyet sınıcının meydana getirdiği Cumhuriyetimizin de, bir çınar fidesi, bir insan yavrusu halinde şekillenmesinin, "ca öyle tahassüs dayı mıştı k.

Fakat fidemizi nasıl büyüyecek, bu insan yavrusu nasıl gürbüzleşecek?... Havalara kararır fırsatlar kudurduka korkuyorduk: Fidemiz kıracak diye... Salgın hastalık mikropu etrafımıza üsüştükçe üsüyor-duk: Yavrumuz elimizden alacak diye... Filhakika fidemizin minik dallarına çarpan fırsatlar oldu... yavrumuzun taze üsüştükçe şehvi bir imrenme ile üsüştükçe hastalıklar görüldü... Fakat en titiz bir baba ihtimamı, en usta bir bahçıvan sadakate vebimlerinin ve meşakkatlerinin getirdiği karahlıkları, genç irademi-zi işgile aydınlata aydınlata nihayet fidemizi büyüt-ük, yavrumuz koruduk.

Cumhuriyetin 17inci yıldönümü

Yazan: Cevdet Kartuluğ

Fikri ve içtimai bir medeniyetin eğişine ayak bastığımız müjdeleyen inkılabımızdan on yedinci senesini ve mesut ve müteyemmen olmasını temenni ederken dünya hadizatına ortaya attığı mudil ve unşlak meseleler arasında tebdili veçhe ve cephe etmeyen ve etmez istidadından çok uzak olan yegâne varlığını Türk inkılabı ve Türklüğün sarımsız imanı me'abesinde olan Cumhuriyet akidesi olduğuna hiç şüphe yoktur. Atatürkün açtığı bu şehrahi medeniyetin Türk milletinin salibi idrakinde yarattığı vakar ve haysiyetin şameti ancak Türklüğün salihkaları şşan tevazü mahviyet ve sadakat gibi tam bir faziletin manasından indinac edilecek şiarile ölçülecek kadar yüksek ve derindir.

Kuşçında çocuğumuzu arıtarında cephaneye sandığını taşıyarak kağı arabaların

17 inci yılda Cumhuriyet Çocuğu

Yazan: Mebruke Çankaya

Bu günkü yaşayışımızın bahsettiği hürriyet ve refah karşısında Cumhuriyet gençliği, asil Türk evladi babasından daha seviyedir. Çünkü saadet inkılabı ışığı halinde bütün üfuklarını aydınlatıyor. Onlardan daha bahatiyars. Bu gün yaşarken gözleminizin görmediği o günlere biraz başımız çevirilin. Başımız döcek, gözleminiz karacak. Kendimizi bu günkü varlığın kolları arasında bulduğumuz zaman bir uyardan kurtulduktan sonra hayatı kuş civıtları ile ilerleten bir yolculuğa sonsuz saadeti tadıyoruz. Hasis menfaatlerin uğrunda koca bir ölüme yarlıncı ululara peşkes çeken üredileri düşündükçe Cumhuriyet yılarının gerisinde kalan yıllarımıza acıyorum. Ne felaketti, o... düşünmek bile insan yıldııyor. Asırların büyüdüğü ve medeniyet öğrendiği yeşil yurd talihinin çocuklarımızın uzaklaşıyor. Elbette göz yaşlarını silcek mendil tutmak için güç kalmamıştı. Ocaklar sönmüş, evler yıkılmış, insanca yaşama hakları tamamıyla alınmış, ölüme sürüklenen sürüklenmiş gibi kendimizi felâket selâse bırakmışık. Baş bir yılın başı gibi kendi hayatı yolunda doğmuş, büyüdüğü toprağın, temiz akışına zehrini aktırmakla

-Doğ yolu-

Yazan: Lütfi Tunalı

Usakta ve yakında aynı yaşta yüzünü görmüş kardeşlerime!

Hopinin çetin bir dağ yoluna senelerdir tarınamız aynı yola yelcuşunuz. Bu yola tarınamıza kapıldığımız noktadan uzaklaş-
tıkça uzaklaşarak genişliyor, bir, birinden daha uzak, daha yüksek tepelere doğru yepyeni sınırlar ve arzular çıkıyor. Kenarında dolay-
cılarımız açtıkları yolların izlerini izliyorlar duyuyor, o vatanında yakak harabeleri, eski nezdet yigunlarını görüyor. Yoklara tarınamız meşkurumuz genişlediği senelerdir unutulmuş bir âleme yalınlaşıyoruz. Bu âlemden atılacağımızın hisset kabığı bir rüzgâr esiyor. Hürriyet rüzgârı!

Anız kardeş, Sen milletinin ezilmeden bir vazife aldın. Bu vazife nedir?

Bütün rüzgârları yanık kokusu getiren harap bir memleketin, ihtiyaçlar arasında bünatmış bir kütlenin elinden tutarak kaldırılmasını bir vazife verdiler. Bunun ne olduğunu sana aşkın söyler. Bu aşkı ki, genç vatanımızın her yere büyük arzular ve emellerle nifus etmiştir. Be aşkı ki, kâinatın tamamında bu büyük, bu yarattığı bir kuvvet olan "vatan sevgisi" dir.

Devamı S. 3 de

(Sona Sayfa 3 de)